

УДК 159.95

І. БАКЛИЦЬКИЙ

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГА-ПРОФЕСІОНАЛА

Нові соціально-економічні умови, вимоги науково-технічного та загальнокультурного прогресу, вдосконалення технологій у науці й виробництві зумовлюють пошук ефективніших систем підготовки кадрів, у тому числі й психологічних.

У сучасний період на перший план виступає формування в особистості високого професіоналізму, тому при підготовці психологів повинні бути враховані системи професійної пропаганди, відбору та навчання, чітко організовані в межах країни.

Отже, становлення спеціаліста може розглядатися як цілісна система, елементи якої тісно пов'язані та взаємно зумовлені.

Аналіз становлення психолога-професіонала зі системно-структурних позицій вимагає вивчення соціально-економічних факторів, які зумовлюють діяльність, її структури та критеріїв успішності /професіографія/; індивідуально-психологічних властивостей особистості, що детермінують ефективність її праці /психограма/; прийомів і методів дослідження особливостей психіки. Із цим пов'язане також завдання вибору адекватних спрямованих впливів, які сприяють максимальному розвитку необхідних для певної професії якостей людини.

Одним із можливих розв'язків цієї проблеми може бути моделювання механізму становлення психолога-професіонала. Побудова моделі повинна включати в себе два аспекти. Перший – розробка теоретичних засад, другий – емпіричний збір матеріалу.

У першому випадку компоненти системи формування спеціаліста досліджується на основі математичного уявлення певної суми соціально-економічних і психологічних факторів.

При моделюванні механізму становлення професіонала припустимо, що одні фактори позитивно впливають на цей процес, інші – знижують рівень ефективності системи.

При цьому виходимо з таких основних передумов. Кожен соціально-економічний та психологічний фактор має кількісну визначеність. Існують кількісні процедури, які дають змогу заміряти вплив даних факторів.

Є фактори, які не можна виміряти. Однак, якщо немає об'єктивної можливості на даному етапі розвитку і стану наших знань виконати заміри

всіх суттєвих факторів, навіть їх простий якісний аналіз може допомогти розв'язанню багатьох завдань, пов'язаних зі становленням психолога. Всі фактори – вимірювані та невимірювані – взаємодіють між собою і становлять взаємозалежну структуру. Співвідношення факторів можна подати у формі відповідної математичної моделі.

Математична модель, яка відображає вплив в кількісній формі соціальних і психологічних факторів становлення професіонала може бути виражена формулою:

$$y^0 = \mu + \sum a_i x_i^p - \sum a_j x_j^n + P,$$

де y^0 – кількісна міра ефективності впливу всіх факторів на становлення професіонала-психолога;

μ – сумарний ефект дій факторів, неврахованих у даній моделі;

x_i^p – один із соціально-економічних факторів, що позитивно впливають на становлення професіонала;

x_j^n – один із соціально-економічних факторів, що негативно впливає на процес становлення професіонала;

P – психологічний фактор, що найбільше впливає на процес становлення психолога-професіонала;

a_i – коефіцієнт пропорційності між x_i^p і y^0 ;

a_j – коефіцієнт пропорційності між x_j^n і y^0 ;

$\sum a_i x_i^p$ – сумарна дія позитивних факторів;

$\sum a_j x_j^n$ – сумарна дія негативних факторів.

Перший член у правій частині рівняння (μ) відображає ймовірнісно-статистичну природу явища, яке вивчається. У даному випадку прийнята лінійна комбінація факторів.

Важливою особливістю ймовірнісної системи є неоднозначність відгуку на одні і ті ж дії. Для «вихідної змінної» розсіювання є тим більшим, чим сильніший вплив ймовірнісних властивостей системи. Отже, модель механізму становлення психолога-професіонала містить значну кількість соціально-економічних і психологічних факторів.

До психологічних факторів можна віднести : професійні знання особистості, її домінуючу мотивацію та соціальні установки, рівень інтелектуального розвитку, комунікативні здібності, особливості відчуттів та сприймань, інтуїцію, психічне здоров'я, уміння впливати на інших людей, її емоційну стабільність, тривожність, конфліктність, здатність до самоконтролю і саморозвитку.

До соціально-економічних чинників належать : соціально-економічні можливості суспільства, умови та оплата праці, престиж професії, можливість зробити службову кар'єру, діяльність відповідних соціальних

інститутів. Одні із цих факторів допомагають ефективному становленню професіонала-психолога, інші – навпаки, заважають.

У даному випадку подана загальна модель впливу соціально-економічних і психологічних факторів на механізми формування спеціаліста. Вона може бути уточнена шляхом розробки конкретніших моделей. Для кількісної характеристики факторів можуть використовуватися також і об'єктивні статистичні дані з галузі економіки, соціології, демографії, психології, біології, медицини тощо. Емпіричні дані можуть бути оброблені методом математичної статистики. Найефективнішим серед них є метод регресивного аналізу. За допомогою цього методу виходячи з експериментальних даних досліджуються залежності між величинами факторів. Вивчаються відразу декілька факторів. Такий підхід ґрунтується на ряді спрощень, однак варто пам'ятати, що всяка модель становить собою спрощену схему об'єктивної реальності. В пізнавальному аспекті важлива та обставина, що при такому спрощенні можна отримати цікаві висновки. Так виявляються закономірності в явищі, що вивчається. Вони можуть бути виражені у формі так званого рівняння регресії, яке служить математичною моделлю механізму становлення професіонала-психолога.

Наприклад, ми бачимо, що кількісний ефект дії факторів, які входять у модель становлення професіонала-психолога, залежить не від абсолютних значень позитивних і негативних факторів, а від їх об'єктивного співвідношення, тобто від їх різниці.

Можливі три варіанти функціонування моделі.

Перший варіант – різниця позитивних і негативних факторів є величиною позитивною. У цьому випадку в механізмі становлення професіонала-психолога позитивні соціально-економічні та психологічні фактори переважають над діями негативних. Негативні або ж зовсім відсутні, або їх вплив незначний. Поведінка регульованої системи «особистість-професія» формується під дією позитивних факторів.

У другому варіанті різниця позитивних і негативних факторів є величиною негативною. Цей випадок найменш сприйнятливий для оптимального становлення професіонала. Домінуючі негативні фактори постійно порушують процес становлення професіонала. Підвищити його ефективність можна регулюванням або включенням у систему додаткових факторів, або модифікацією вже існуючих.

У третьому варіанті сума негативно діючих факторів дорівнює сумі позитивно діючих факторів. У цьому випадку їхній вплив дорівнюватиме нулю. Іншими словами, дві групи факторів становлять сили, які взаємно врівноважують одна одну. Подібна ситуація може виникнути і тоді, коли

дорівнюють нулю суми і негативних, і позитивних факторів. У теоретичному аспекті таке допущення є дещо умовне, але воно повинне бути враховане.

Отже, ми бачимо, що вже на рівні теоретичного аналізу в багатофакторній моделі є можливість сформулювати такі кількісні співвідношення, які викликають інтерес для дослідження механізму становлення професіонала-психолога.

Другий аспект моделі механізму становлення спеціаліста – емпіричний матеріал. Враховуючи експериментальні статистичні результати, дана модель може бути конкретизована стосовно діяльності психолога в різних сферах народного господарства /освіта, наука, бізнес, виробництво тощо/. Отже, багатофакторний аналіз моделі механізму становлення психолога-фахівця має практичне значення. Врахування об'єктивних співвідношень різних факторів є однією з основних умов ефективного формування спеціаліста. Багатоаспектний всебічний аналіз соціально-економічних і психологічних факторів, які діють у сфері професійного регулювання, є важливою умовою підвищення ефективності діяльності психолога.

I.Baklyts'kyj

PSYCHOLOGICAL MECHANISMS OF PSYCHOLOGIST'S PROFICIENCY

The article deals with the problems of professional psychologists and shows the mechanism of their growth on the basis of mathematical model which includes certain economical psychological factors. They act in the sphere of professional regulation and are of great importance for effective psychological activities.